

Foretaksmodellen har mislyktes i sykehusene.

Det bør tenkes grunnleggende nytt – ikke minst i departementet og på Youngstorget

Hvor utgangspunktet er galest ...

«Hvor utgangspunktet er galest, blir tidt resultatet orginalest.» Peers utbrudd i fjerde akt av *Peer Gynt* blir ofte tatt til inntekt for at det kan komme interessante resultater selv om forberedelsene har vært mangelfulle og forutsetningene feil. Men som oftest går slike forsøk dårlig.

Eksperimentet med å organisere spesialisthelsetjenesten i foretak illustrerer dette. «Når man forsøker å lage markeder der det ikke er grunnlag for det, fungerer dette dårlig. Da blir det både ekstrakostnader og mer byråkrati. Innen helsesektoren ser vi at disse markeds-tilpasningene fungerer dårlig. Vi bør tenke forfra igjen og avvikle helseforetakene,» uttalte Tormod Hermansen til Klassekampen 21. august 2009 (1). Og han fortsatte: «Offentlig sektor driver med så mye mer enn enkel tjenesteproduksjon. Det må vi ha i tankene når vi skal reformere.» Uttalelsene er ikke oppsiktsvekkende i seg selv. Svært mange av oss har vært skeptiske til foretaksreformen både før den ble vedtatt (2, 3), rett etter den var vedtatt (4–8) og etter at den hadde fått virke noen år (9–11). Nylig har Frp, Høyre, KrF og Venstre tatt til orde for å legge ned de regionale helseforetakene. Det oppsiktsvekkende er at de utvetydige uttalelsene kommer fra nettopp Hermansen tre uker før stortingsvalget 2009 – og at de forbigås i stillhet – særlig i regjeringskontorene.

Hvem er Tormod Hermansen? Han var Telenor-sjefen som brakte det gamle statsmonopolet Televerket i en konkurranseutsatt posisjon, og han har hatt en rekke andre fremtredende verv og stillinger de siste 20 årene. Men først og fremst er Tormod Hermansen strategen bak markedstilpasningen av offentlig sektor. Hermansen var statssekretær i Finansdepartementet i Odvar Nordlis regjering og var departementets øverste embetsmann, finansråd, fra 1986 til 1991. Han ivret for å gjøre staten mer effektiv og ble i januar 1987 av Gro Harlem Brundtlands regjering satt til å lede et utvalg som skulle utrede ulike tilknytningsformer i statsforvaltningen (Hermansen-utvalget). Utvalgets innstilling i 1989, *En bedre organisert stat*, la sterke føringer i retning av markedsstyring av offentlig sektor. To forhold ble understreket som avgjørende for at prosjektet skulle lykkes: At det ble etablert en ny statsselskapsform med utvidede muligheter for eierstyring og at det ble etablert en ny arbeidsgiverforening, løsrivet fra det offentlige, som kunne sikre en mer desentralisert og markedsstilpasset lønnsdannning. Begge deler ble fulgt opp: Statsselskapslovutvalget la grunnlaget for loven om statsforetak i 1991. Den utløste omfattende fragmentering og organisatorisk fristilling av offentlig sektor. Norges arbeidsgiverforening for virksomheter med offentlig tilknytning ble etablert i 1993, ble omdøpt til NAVO i 1999 og til Spekter i 2007.

Privatiseringen av den øvrige offentlige sektor gikk nokså upåaktet hen for de fleste i helsetjenesten. Vi hadde mer enn nok med våre egne problemer, særlig i spesialisthelsetjenesten. En rekke utredninger i 1990-årene pekte på behovet for reformer i sykehusene. Både ansatte og andre var forberedt på endringer, men ganske ukjent med tankegangen og organisasjonsmodellene som Tore Tønne hadde med seg da han ble helseminister i Jens Stoltenbergs første regjering i mars 2000.

Men om helsetjenesten var dårlig forberedt, var andre beredt. Vedtaket på Arbeiderpartiets landsmøte i 2000 om å privatisere Statoil og organisere sykehusene i foretak, var den foreløpige slutten på en

heftig privatiseringsbølge som startet med Hermansen-utvalget og skjøt fart da sosialøkonomen Jens Stoltenberg ble næringsminister (1993), finansminister (1996) og endelig statsminister (2000). Mange av de samme personene hadde fulgt Hermansen hele veien, i stadig skiftende stillinger, men uten å skifte ideologi. Nå sto helsesektoren for tur.

I Hermansen-utvalget satt f.eks. både Vidar Oma Steine (daværende spesialrådgiver i Finansdepartementet) og Anne Kari Lande Hasle (daværende ekspedisjonssjef i Forbruker- og administrasjonsdepartementet). Steine ble med Hermansen videre og utformet loven om statsforetak. I 1993 ble NAVO etablert. Tore Tønne – direktør for et av de fristilte statsselskapene, SND – ble leder av interimstyret. Tormod Hermansen ble nestleder – og overtok som leder etter Tønne i 1996. I samme periode var Steine prosjektleder i NAVO. Vidar Oma Steine gikk til Helse- og omsorgsdepartementet i 1996 og har senere vært helt sentral i forbindelse med ulike reformer, først sykehusreformen og nå sist samhandlingsreformen – der han har ledet arbeidet. Steinar Stokke arbeidet også med Hermansen i Finansdepartementet tidlig i 1990-årene. Han ble senere departementsråd i Helsedepartementet og ble hentet inn av Tore Tønne som den første administrerende direktør i Helse Sør. Anne Kari Lande Hasle ble øverste embetsmann i Helsedepartementet i 1999 og har selv sagt også vært helt sentral i forbindelse med alle reformene i helsesektoren. Lande Hasle satt i ekspertgruppen i forbindelse med samhandlingsreformen – sammen med statsråden selv.

Ibsen-sitatet i begynnelsen er en setning tatt ut av et avsnitt. Resten lyder slik: «Vel sandt, - min forkundskab er ikke grundig, og historiens indre mekaniske underfundig; – men pyt; hvor udgangspunktet er galest, blir tidt resultatet orginalest. – Hvor løftende dog, at sætte sig et mål, og drive det igennem som flint og stål!» (Henrik Ibsen, *Peer Gynt*, akt 4, scene 9).

Tormod Hermansen og den tette gruppen av meningsfeller rundt ham drev ideologien om markedsstyring av statlige virksomheter gjennom med «flint og stål», uten særlig sans for motforestillinger. Når hovedstrategen nå har kommet til at denne tankegangen ikke passer for sykehusene, bør det lyttes. Kanskje særlig i Helsedepartementet og på Youngstorget.

Charlotte Haug
redaktør

Litteratur

1. Lie SA. Vi bør avvikle helseforetakene. Klassekampen 21.8.2009.
2. Motmelding til høringsnotat fra Sosial- og helsedepartementet om «Statlig overtakelse av speisalisthelsetjenesten og forslag til lov om helseforetak m.m.» 28.4.2001. <http://old.fagforbundet.no/sykehus/arkiv/motmeld.htm> (30.8.2009).
3. Sykehus – arkiv. www.fagforbundet.no/Sykehus/Arkiv/ (30.8.2009).
4. Haug C. Makten flyttes. Tidsskr Nor Lægeforen 2001; 121: 2139.
5. Pettersen IJ. Fra plan til marked – noen perspektiver på sykehusreformen. Tidsskr Nor Lægeforen 2001; 121: 2186–8.
6. Lien L. En helsereform uten helseøkonomisk motiv? Tidsskr Nor Lægeforen 2001; 121: 2192.
7. Øgar P. Statlige sykehus – hva så? Tidsskr Nor Lægeforen 2001; 121: 2189–91.
8. Haug C. Innlagt i foretak. Tidsskr Nor Lægeforen 2002; 122: 13.
9. Haug C. Tilbake til tegnebrettet. Tidsskr Nor Lægeforen 2007; 127: 153.
10. Aasland OG, Hagen TP, Martinussen PE. Sykehuslegenes syn på sykehusreformen. Tidsskr Nor Lægeforen 2007; 127: 2218–21.
11. Danielsen Å, Hagen TP, Sørensen RJ. Hvordan kan sykehusene få bedre resultater? Tidsskr Nor Lægeforen 2009; 129: 1004–6.